

İslâm Kültür ve Medeniyetinin Ortak Hafızası: Ehl-i Bedir Literatürü

The Common Memory of Islamic Culture and Civilization: Literature of Ahl al-Badr

Hakan TEMİR¹

Geliş Tarihi (Received): 02.12.2024

Kabul Tarihi (Accepted): 16.02.2025

Yayın Tarihi (Published): 31.05.2025

Öz: Siyer ilmi, insanların Hz. Peygamber'i tanımaya olan merakından kaynaklı gelişen bir alandır. Bu alanda Hz. Peygamber'in hayatı ve karakteriyle ilgili delâil, şemâil, hasâis gibi pek çok alt disiplinin yanında olay, şahıs veya konu temalı araştırma sahaları oluşturulmuştur. Hâdis merkezli genişlemelerden biri de Bedir Gazvesi ve bu savaşa katılanların isimlerinin anlatıldığı Ehl-i Bedir literatürüdür. İslâm dünyasının çeşitli bölgelerindeki yazarlar tarafından geliştirilen ve dua geleneği ile de desteklenen bu alan, Siyer'in tematik konularından ve kısmen alt dallarından birisi haline gelmiştir. Üstelik her geçen gün elde ettiği yakın ilgiyle diğer alt disiplinlere nazaran en dinamik kısım olduğu da söylenebilir. Zira ilk siyer müelliflerinin eserlerinde var olan Ehl-i Bedir literatürü 6/12. asırda kendisine has bir kimlik edinmeye başlamış, 8/14. yüzyılda ilk örneklerini vermiştir. 11/17. asırdan günümüze kadar ise şiir, nesir ve tarihî anlatılarla Ehl-i Bedir edebiyatı; Bedir Savaşı'na katılanların kahramanlıklarını, fedakârlıklarını ve manevî değerlerini vurgulayan fezâil türü bir alan olarak karşılık bulmuştur. Kuzey Afrika'dan Hindistan'a kadar farklı coğrafyalarda yazılan eserlerle Ehl-i Bedir literatürü, geçtiğimiz üç asırda Siyerin en dinamik cephesinden birisini teşkil etmiştir. Son asırlarda ilgiyi üzerine toplayan bu alan bir araştırma konusu olarak üzerinde çalışılmayı beklemektedir. Konu hakkında daha önce araştırma yapılmadığından dolayı dağınık malzemeyi tasnif etmek yeterli bir girişim olarak gözükebilir. Ancak bu çalışmada, alana dair geniş bir literatür analizi ve karşılaştırma denemesi yapılmış; nitel araştırma yöntemi, tümevarım, tümenden gelim gibi bilimsel yöntemler kullanılmıştır. Böylece takip edilen yöntemle sahada yazılan örneklerin görülmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: İslam Tarihi, Siyer, Bedir, Uhud, Ehl-i Bedir, Dua.

&

Abstract: The science of Sirah (biography of the Prophet) is a field that has developed from people's curiosity to know about the Prophet Mohammad. Within this field, alongside various sub-disciplines such as evidence, characteristics, and traits related to the life and character of the Prophet, research areas focused on events, individuals, or topics have been established. One of the significant expansions centered around events is the literature of Ahl al-Badr, which narrates the names of those who participated in the Battle of Badr. This area, developed by writers from various regions of the Islamic world and supported by a tradition of prayer, has become one of the thematic topics of Sirah and partially one of its sub-disciplines. Moreover, it can be said that, with the increasing interest it garners each day, it has become the most dynamic part compared to other sub-disciplines. The literature of Ahl al-Badr found in the works of the early Sirah authors began to acquire its own identity in the 6th/12th century and produced its first examples in the 8th/14th century. From the 11th/17th century to the present, Ahl al-Badr literature, through poetry, prose, and historical narratives, has emerged as a field of virtue emphasizing the heroism, sacrifices, and spiritual values of those who participated in the Battle of Badr. With works written in different geographies from North Africa to India, Ahl al-Badr literature has constituted one of the most dynamic fronts of Sirah in the last three centuries. This area, which has drawn interest in recent centuries, awaits further research as a subject. Since little research has been conducted on the topic, organizing the scattered materials may seem like a sufficient initial effort. Thus, a wide literature analysis and comparative attempt regarding the field were made. The methods used in the study included qualitative research methods, induction, and deduction.

Keywords: Islamic History, Sirah, Badr, Uhud, Ahl al-Badr, Prayer.

Atıf/Cite as: Temir, Hakan. "İslâm Kültür ve Medeniyetinin Ortak Hafızası: Ehl-i Bedir Literatürü". *Dergiabant* 13/1 (Mayıs 2025), 23-40. doi: 10.33931/dergiabant.1595208

İntihal-Plagiarism/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/dergiabant/policy>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University Faculty of Theology, Since 2013 – Bolu

¹ Doç. Dr., Hakan Temir, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, h.temir@hotmail.com.

1. Giriş

Tarihçi, hâdiselerin kaydını tutarken olaylarda yer alan kişilerin sayı, rol ve şahsiyet bilgilerini vermeyi ihmal etmez. Sayı üzerine yoğunlaşmasındaki temel amaç, hadisenin boyutunu ortaya çıkarmak, sonraki neslin merak duygusunu gidermek ve bu konuda olumlu yahut olumsuz değerlendirmeler için genel tabloyu göstermektir. Bir örnek üzerinden gitmek gerekirse Hz. İsa'nın inanç ilkelerini ve öğütlerini yaymak için seçip görevlendirdiği arkadaşları "Havârî" terimiyle ifade edildikten sonra onların sayısı ihmal edilmemiştir. Sayılarının on iki olduğu kayda geçirilmiş ve on iki sayısı artık Hz. İsa'nın nübüvveti kadar bilinen bir gerçek olmuştur. Sonrasında niceliği bildirilen bu şahsiyetlerin karakterleri, misyonları ve rolleri konu edinilmiştir.

Topluluğa ait sayı bilgisi, tarih kadar dinin de önemsedığı bir meseledir. Kur'an'da Bedir Gazvesi'ne katılan meleklerin üç bin,² Hz. Mûsâ'nın Allah ile buluşma vaktinde seçtiği kişilerin yetmiş,³ cehennemnin başında bulunan meleklerin on dokuz,⁴ Hz. Mûsâ'nın kavmini ayırdığı oymak sayısının on iki,⁵ İsrailoğullarından seçilen nakîb sayısının on iki,⁶ Ashâb-ı Kehf'in köpekleriyle birlikte sekiz⁷ olduğuna dair sayısal bilgilere yer verilmiştir. Benzer durum ilk siyer müellifleri için de geçerlidir. İslâm tarih yazımının temelini oluşturan ilk müellifler, nübüvvetin izharıyla birlikte faziletli gördükleri toplulukların sayılarını araştırıp eserlerine kaydetmişlerdir. İlk Müslümanlardan başlamak üzere Habeşistan'a yapılan hicretler ile Akabe Biatları'na katılanların sayı ve şahıs bilgilerini kaydedip nakletmeye önem vermişlerdir.⁸ Medine dönemine gelindiğinde Enes b. Mâlik'in evinde yapılan muâhâtla birlikte başlayan sayma işini savaş, anlaşma ve yolculukları da kapsayacak şekilde genişleterek daha düzenli hale getirmişlerdir.⁹ Özellikle savaşlardaki muhariplerin sayısına, ölen ve öldürülenlerin bilgisinin yanında süvari birliklerinin adedinin de nakledilmesine önem verdikleri anlaşılmaktadır.

Siyer müelliflerinin hâdiselere katılanların sayısını tespit etme ve liste oluşturma amaçları tarihçilerin geneli ile kısmen benzerdir. Ancak oluşturulan listelerin karşılığı her zaman aynı olmayabilir; zira siyer âlimlerinin tuttuğu listeler kutsal olanla bağlantılıdır. Dahası olayın kutsallığı kişilere de sirayet ettiği durumlarda şahıslara manevî bir misyon da biçilir. Böyle olunca din mensuplarının ilgisini çeken bu kişileri zikretme, onlarla benzer sayıda topluluk oluşturma yahut yapılan işlerde bu sayıya denk düşme arzusu belirginleşir. Bahse konu geleneğin en bariz örneklerinden birisi Bedir Gazvesi'ne katılanların durumudur. Hz. Peygamber'in iştirak ettiği ilk meydan muharebesinde savaşa katılanların adanmışlığı, Peygamberin ümmetinin salahiyeti için yaptığı dua ve nihayetinde Allah'ın yardımı Bedir Gazvesi'ni diğer gazvelerden farklı kılmıştır. Müslümanların müşriklere karşı ilk savaşları olması, Ehl-i Bedir'in cennetle müjdeleniş ve bu durumun ilan edilmesiyle birlikte gazveye katılan sahâbîlerin kimler ve toplamda kaç kişi olduklarının tespiti kaçınılmaz hale gelmiştir. Genel kanaate göre 313 kişi oldukları bilinen bu topluluk tarih boyunca hayırla yâd edilmekle kalmamış, muzafferiyetin simgesi olan bu sayı kimi zaman bir şifreyi kimi zaman yazılacak bir eserin omurgasını oluşturmuştur. Nitekim İmam Rabbânî'nin *Mektubat*'ını 313 bölümden oluşturmaya Bedir ehline yapılan atıftan başka bir şey değildir. Bedir'e katılanların sayısı önemsendiği kadar gazvede yer alanların Allah'ın rızasını kazanan muttaki kullar olmaları, hatta yeryüzünün en seçkin kimseleri olarak görülmeleri dualarda adlarını zikretmeyi beraberinde getirmiştir. Bir müddet sonra bizzat kendileri tevessül vesilesi olarak görülmüş ve dua geleneğinin bir parçası olmuşlardır. Artan teveccühle birlikte konuyla ilgili yüzlerce kitap telif edilip geniş bir literatür ortaya çıkmıştır.

Yapılan tespitler neticesinde bu çalışmada önce Ehl-i Bedir literatürü incelenmiş ve alandaki yeri

² Âl-i İmrân 3/124.

³ A'râf 7/155.

⁴ Müddessir, 74/30.

⁵ Bakara 2/60; A'râf 7/160.

⁶ Mâide 5/12.

⁷ Kehf 18/22.

⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yesâr b. Hıyâr el-Muttalibî el-Kureşî el-Medenî İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, thk. Süheyl Zekkar (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1398/1978), 223; Ebû Muhammed Abdülmelik İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, thk. Mustafa es-Saka vd. (Beyrût: Şirketü Mektebe ve Matbaa Mustafa el-Bânî el-Halebî, 1375/1955), 1/240, 321, 431.

⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, 1/606.

anlaşılmaya çalışılmıştır. Alanda manzum ve mensur birçok Ehl-i Bedir kitabı olmasına rağmen Bedrin fazileti, Bedir'i anma faaliyeti, bu kapsamdaki dua geleneği ve eserlerin tüm listesini inceleyen bir çalışmaya rastlanılamamıştır. Diyanet İslâm Ansiklopedisi'ndeki Ehl-i Bedir maddesi ise oldukça muhtasar olup bu alandaki birkaç kitabı sıralamakla yetinmiştir. Dolayısıyla bu çalışma ile faziletli olduğu bilinen bu sahâbî topluluğuna dair kaynaklar araştırılarak bilgiler derlenmiş ve bazı çıkarımlar elde edilmeye gayret edilmiştir.

2. Ehl-i Bedir Literatürü

2.1. Bedir ve Muhariplerinin Fazileti

Hicretin ikinci yılı Ramazan ayının on yedinci günü yani MS 624 yılının 12 Mart'ına denk gelen Büyük Bedir Gazvesi, muhacir ve ensârdan birçok kişinin yer aldığı bir meydan muharebesiydi. Bedir, Müslümanların kaderini belirleyen varlık ve yokluk mücadelesiydi. Bu yüzden Enfâl suresinin 7 ve 8. ayetlerinde Allah'ın (cc), iman eden az bir topluluğu yalnız bırakmadığından bahsedilir. Nitekim O, hakkı ikame etmek, bâtılı ortadan kaldırmak, zulmü defetmek, mazlum kadın ve erkekleri kurtarmak için Müslümanları muzaffer kılmıştır. Kur'ân-ı Kerim'in *Yevmü'l-Furkan* olarak adlandırdığı Bedir'de hak ile bâtılın birbirinden ayrılması önemli bir ayrıntı olarak hesaba katılır.¹⁰ "Fark Günü" olarak tanımlanan bu gazve ilahi emirlerin ve meleklerin yeryüzüne sağanak halinde indiği bilinir. Cenab-ı Hak, o gün peygamberini ve ümmetini yalnız bırakmayıp zayıf ve çaresiz olan az sayıda inanana yardım etmiştir.¹¹

Bedir'de savaş gündeme geldiğinde Hz. Peygamber, inananları savaşılmaya zorlamayıp onlara tercih hakkı sunmuş; buna rağmen hepsi mallarını ve canlarını feda etmeye hazır olduklarını bildirmiştir. Ensar, Allah'ın rızası karşılığında Peygamberlerini savunma sözü verirken muhacir de sayı ve teçhizatları az olmasına rağmen hayırda yarışmıştır. Mikdâd b. Amr "Ey Allah'ın Resûlü, biz seninleyiz. Biz size, İsrailoğullarının Mûsâ'ya söylediği gibi: 'Sen ve Rabbin gidin, savaşın. Biz burada oturuyoruz.' demiyoruz."¹² diyerek koşulsuz bağlılığını bildirmiştir.¹³

İslâm tarihi kaynaklarında vurgulandığı üzere Bedir ehlinin bu itaatkâr hali geçmişteki peygamberlerin başına gelen imtihanlara benzetilmiştir. Kur'ân'ın ve İslâm tarihçilerinin anlatılarına göre Bedir'de gelişen olaylar ve asker sayısı Tâlût ile Câlût kıssasında anlatılanlar ile örtüşmekteydi. Tarihi bir kıssada geçtiği üzere Câlût'a karşı Tâlût ordusuyla birlikte hareket edince askerlerine hitâben şöyle demişti:

*"Allah sizi bir ırmakla imtihan edecektir. Ondan içen benden değildir. Ondan hiç tatmayan ise elbette bendendir. Ancak sadece eliyle bir avuç alanlara izin var." Fakat pek azı dışında hepsi ondan içti. Tâlût ve beraberindeki mü'minler ırmağı geçince geride kalanlar: 'Bugün bizim Câlût ve ordusuyla savaşacak gücümüz kalmadı.' dediler. Allah'ın huzuruna çıkacaklarını kesin olarak bilenler ise 'Az sayıdaki nice topluluk, çok sayıdaki nice kalabalığı Allah'ın izniyle yenmiştir. Allah, sabredenlerle beraberdir.' dediler."*¹⁴

Tâlût'un, Golyat'a karşı zafer kazandığı savaşta taraftarlarının 313 kişi olduğu bildirilir. Bu sayı Bedir ehlinin sayısı ile aynıdır.¹⁵ Ebû İshak'ın Berâ'dan (ra) naklettiği haberde de belirtildiği üzere meseleyi yakından takip eden Berâ "Allah'a yemin olsun ki Tâlût ile birlikte mümin olan dışında kimse nehri geçememiştir." demiştir.¹⁶ Kur'an'ın 3'üncü sûresi olan Âl-i İmrân'ın 13. âyetinde Bedir'den bahsedilmesi de her iki hadisede yer alan kişilerin sayısına bir işaret olarak yorumlanır. Kutsal olan sayıya erişen İslâm Peygamber'i ordusundan üç kat fazla olan müşrik ordusunun karşısına çıktığında Allah'ın vaadine mazhar olarak zafer elde etmiştir. Bu başarı Müslümanların Çin'den Endülüs'e kadar uzanan coğrafyalarda zaferler kazanmasının önünü açarak İslâm dünyasında hayrın anahtarı olarak kabul

¹⁰ Enfâl 8/41.

¹¹ Âl-i İmrân 3/123.

¹² Mâide 5/ 24.

¹³ İbn Hişâm, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, 1/615.

¹⁴ Bakara 2/249.

¹⁵ Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fi târihi'l-mülûk ve'l-ümem* (Beyrût: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1992), 3/128.

¹⁶ Buhârî, "Meğâzî", 5.

edilmiştir.

Bedir ehlinin samimiyetle kazandığı zafer bir başarı olarak görülmüş ve bu durum savaşa katılanlara da sirayet etmiştir. Bir hadis-i şerifte Allah'ın onlara *"Dilediğinizi yapın, muhakkak ki sizi affettim."*¹⁷ buyurduğu müjdelendir. Günahlardan emin kılınan Ehl-i Bedir'in,¹⁸ cehennem ateşinden de azat edildiğine dair işaretler gösterilmiştir. Nitekim Bedir'de cephe gerisinde şehit düşen Hârîse b. Sürâka'nın annesi Ümmü'r-Rübey', Hz. Peygamber'e gelerek *"Ey Allah'ın Resûlü! Çocuğum nerede? Cennette ise (bu acıya) sabrederim."* dediğinde Allah Resûlü cevaben *"Ey Hârîse'nin annesi! Bu sizin için en iyi seçimdir. Senin oğlun yüksek Firdevs'e erişti."*¹⁹ buyurmuştur. Hârîse'nin (ra) bizzat savaş meydanında olmadığı halde cenneti elde etmiş olması savaşa katılanların daha yüksek bir mükâfata nail olacaklarına işaretler. Ayrıca bu müjde *"İslâm'ı ilk önce kabul eden muhacir ve ensar ile iyilikle onlara uyanlar var ya, Allah onlardan razı olmuş; onlar da O'ndan razı olmuşlardır. Allah, onlara içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler hazırlamıştır."*²⁰ bildirisiyle aynı sonuca çıkmaktadır. Bedir, katılanları yücelten bir savaş olduğundan sadece insanlar değil melekler de yüce makamlara nail olmuştur. Nitekim bir defasında Cibril, Hz. Peygamber'e (sas) gelerek: *"Sizden Bedir Savaşı'na katılanların mertebesi ne şekildedir?"* diye sorduğunda *"Onlar, bizim en seçkinlerimizdir."* cevabını aldı. Bunun üzerine Cibril *"Bizde de durum öyledir, Bedir'e katılan melekler en seçkinlerimizdir."* demiştir.²¹

Bedir ashâbı, Hz. Peygamber'in de saygısına mazhar olmuşlardı. *"Ey iman edenler, size 'Meclislerde yer açın!'"* denildiğinde *açın ki Allah sizlere ferahlık versin."*²² âyetinin iniş sebebi bu saygıyla ilişkilendirilir. Rivayete göre bir gün Bedir gazileri bir meclise girdiler ve durdular. Onlar için oturacak bir yer yoktu ve kimse onlar için yer açmamıştı. Bunun üzerine Hz. Peygamber, çevresindekilere *"Kalk sen falan, sen de falan."* dedi ve Bedir gazileri için ayrı bir meclis düzenlendi. Ancak bu, yerlerinden kalkanlar için zor bir durumdu ve hoşnutsuzlukları yüzlerine yansımıştı. Bu nedenle Hz. Peygamber şöyle dedi: *"Allah, kardeşine yer açan bir adama rahmet eylesin."* Bundan sonra onlar için yer açıldı. Münafıklar Müslümanlara *"Sizin arkadaşınızın insanlar arasında adalet sağladığını mı düşünüyorsunuz? Vallahi, o, bu adamlara adalet sağlamadı."* demeleri üzerine Allah bu âyeti indirdi.²³

Hz. Peygamber'in hayatında özel bir konum elde eden Bedir ehli, ashâbın ve sonraki idarecilerin yanında da önemli bir yer edinmiştir. Halife seçimlerinde açıktan dile getirilmese de *"Sâbikûn-u evvelûn"* sadedince seçilecek kişinin Bedir'e katılmış olması yazılı bir kriter olmaksızın doğrudan gözetilmiştir. Öyle ki Hz. Osman döneminde fitne zuhur edince halifenin meşruiyeti tartışılmış ve Bedir'e bizzat katılmayışı üzerinden çözüm yolları aranmıştır. Seçilen kadar seçenin de Bedir ashâbından olmasına dikkat edilmiştir. Nitekim Hz. Ali, Hz. Osman'ın öldürülmesinden sonra kendisine biat etmek için gelenlere şöyle demiştir: *"Bu sizin üzerinize vazife değildir; bilakis Bedir ehlinin kendinden razı geldiği kim ise halife de odur."*²⁴

Hz. Ebû Bekir halife olduğunda Bedir'e katılanların konumlarını muhafaza etmiş ve onların sıradanlaştırılmalarına müsaade etmemiştir. Hz. Ömer, Divan Teşkilatı'nı kurup halka maaş dağıtmak istediğinde ashâbı faziletlerine göre beş gruba taksim edip Bedir ehlini en başa yazmıştır. Onların üstünlüğünü ve yüksek konumlarını gözetmiş, onları diğer sahâbîlere tercih ederek kendilerine üst miktarda maaş vermiştir. Ali b. Ebû Tâlib, bir Müslümanın cenaze namazını kıldığında Bedir ashâbı için

¹⁷ Buhârî, "Tefsîr", 60/1; Müslim, "Fedâilü's-Sahâbe", 161.

¹⁸ Abdulalim Demir, "Bedir Gazvesi'ne Katılanların Bağışlandığını Belirten Hadis Üzerine Bir İnceleme = A Study on the Hadith Stating that Those Who Participated in the Battle of al-Badr were Forgiven", *Anemon: Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* XII/2 (2024), 689-704.

¹⁹ Buhârî, "Cihât ve Siyer", 14; Tirmizî, "Tefsîr", 24.

²⁰ Tevbe 9/100.

²¹ Buhârî, "Meğâzî", 9; İbn Mâce, "Fedâilü Ensâr", 11.

²² Mücadele 55/11.

²³ Ebû'l-Hasen Beşîr el-Ezdî el-Belhî Mukâtil b. Süleymân, *et-Tefsîrül-kebir*, thk. Abdullah Mahmûd Şahâte (Beyrût: Dâru İhyai't-Turâs el-Arabî, 1423), 4/262; Ebû'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nisâbü'rî Vâhidî, *el-Vecîz fî tefsîri'l-kittâbi'l-'azîz*, thk. Safvân Adnân Dâvûdî (Beyrût: Dâru'l-Kalem, 1415), 4/262.

²⁴ Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî Süyûtî, *Târîhu'l-hulefâ*, thk. Hamdî Demirdâş (Riyâd: Mektebetu Nizar Mustafa el-Baz, 1425), 126.

altı defa, sahâbe için beş defa ve diğer insanlar için dört defa tekbir getirmiştir.²⁵ Muhtemelen ashâbını dört, beş ve yedi tekbirle uğurlayan Hz. Peygamber de Bedir ashâbının defninde bu ayrıntıyı gözetmiştir.

İslâm tarihinde Bedir'e katılanlar her zaman saygıyla anılmış ve bu vesileyle Müslüman biyografi yazarları onları merkeze almışlardır. Tabakât türünde ilklerden sayılan İbn Sa'd'ın (ö. 230/845) *Kitabü't-Tabakât-ı kebîr*'i Bedir'e katılanların faziletine uygun bir tertibe göre hazırlanmıştır. Ebû Mansûr Abdülkâhir el-Bağdâdî (ö. 429/1037-38) ve İmâm Nevevî (ö. 676/1277) gibi âlimler de Bedir ashâbının üstünlüğünü sıkça vurgulamışlardır. Fazilet bakımından onları şöyle bir sıralamaya dahil etmişlerdir: Ümmetin en faziletli göreve geliş sıralamasına uygun bir şekilde Hulefâ-i Râşidîn, sonra Aşere-i mübeşşerâ, sonra Bedir ashâbı, sonra Uhud ashâbı, daha sonra Rıdvan Biatı'na katılanlardır.²⁶ Ulemânın ittifakla kabul ettiği bu sıralama Ehl-i Bedir müelliflerinin dikkatinden kaçmamış ve bir kısmı kitaplarını bu tertip üzere yazmışlardır.

Faziletleri Hz. Peygamber ve ümmeti tarafından tasdik edilen Bedir muharipleri literatürde kendilerine has bir yerde konumlandırılarak "Ehl-i Bedir"²⁷, "Bedriyyûn"²⁸ veya "Ashâb-ı Bedir" isimleriyle anılmışlardır. Özellikle Osmanlı toplumunda "Ashâb-ı Bedir" veya "Âl-i Bedir" kullanımları tercih edilerek Türkçeye kazandırılmaya çalışılmıştır.

2.2. Ehl-i Bedrin Sayısı

İlk dönem siyer müellifleri Bedir Gazvesi'ni anlattıkları sırada "Savaşa katılanlar" başlığının ardından bir kısmı toplam sayıyı verirken bazıları isimleri birer birer saydıktan sonra genel sayıyı bildirirler. Kaynaklardan çıkan ortak sonuca göre Bedir ehlinin sayısı 313 erkek olup bir rivayette Hz. Peygamber ile bu sayı 314'tür. Nitekim İbn İshâk'ın (ö. 151/768) verilerine göre seksen üçü muhacir, altmış biri Evs ve yüz yetmiş Hazrec'ten oluşan Ehl-i Bedir'in toplam sayısı Hz. Peygamber dahil 314,²⁹ Vâkıdî'de (ö. 207/823) 313,³⁰ İbn Hişâm'da (ö. 218/833) 314'tür.³¹ Müelliflerin arasındaki bir kişilik farklılık ise hâdiseye Hz. Peygamber'in dahil edilip edilmemesiyle alakalı bir durumdur. Ancak nihai rakam 313 olarak belirginleşmektedir. İbn Sa'd sefere çıkanların 305³² kişi olduğunu söylese de bu rakam maruzatlarından dolayı sefere katılmayan sekiz kişi hariç tutularak sadece savaş için Hz. Peygamber ile birlikte Medine'den dışarı çıkan kimseleri kapsar. Dolayısıyla onun nihaî rakamı da 313'tür. 2/8 ve 3/9. asırda belirginleşen bu durum 4/10. asırda aynen korunmuştur. Sayı, İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) *es-Sikât*'ında 313'tür.³³ 6/12. asırda onların bulguları aynen geçerli olup bu konuda özel bir gayreti bulunan Ebü'l-Ferec İbnü'l-Cevzî'nin (ö. 597/1201) ulaştığı rakam da 313'tü. 8/14. asırda durum değişmeyip İbn Kesîr'in de belirttiği rakam aynıdır.³⁴

İlk yedi asırda Ehl-i Bedir'in sayısının 313 oluşu genel kabul görmüş ve sonraki âlimler tarafından bu rakam aynen nakledilmiştir. Bu durum İbn Seyyidünnâs'a (ö. 734/1334) kadar devam etmiştir. Meseleyi yakından inceleyen İbn Seyyidünnâs'ın ulaştığı rakam 363 olmuş ve kendisi bu durumun sebebinin şöyle açıklamıştır: "Ehl-i Bedir olarak anılanların yüz doksan beşi Hazrec kabilesinden, yetmiş dördü Evs kabilesinden ve doksan dördü de muhacirlerdendir. Bu toplam, 363 eder. Bu sayı, Bedir Gazvesi'ne katılanların sayısından daha fazladır. Ancak bu, bahsettiğimiz kişilerin bazılarında farklılık olduğundan

²⁵ Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed el-Absî el-Kûfî İbn Ebû Şeybe, *el-Musannef* (Riyâd: Dâru Kenûz İsbiliyye, 1436), 7/45.

²⁶ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî Nevevî, *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc* (Beyrût: Dâru İhyâ'î'l-Kütübî'l- 'Arabiyye, 1392), 699; Nevevî, *el-Minhâc fî şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc*, 15/148.

²⁷ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, 316; Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî* (Beyrût: Dâru'l-A'lemî, 1409/1989), 1/18.

²⁸ Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd İbn Hazm, *Cevâmi' u's-sîre*, thk. İhsan Abbas (Beyrût: Dâru'l-Ma'ârif, 1900), 122.

²⁹ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, 307.

³⁰ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, 1/152.

³¹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, 1/706.

³² Ebû 'Abdullâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, thk. Muhammed Abdulkadir Ata (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1410/1990), 2/11.

³³ Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî İbn Hibbân, *es-Sikât* (Haydarâbâd, yy, 1393/1973), 1/182.

³⁴ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 3/128.

kaynaklanmıştır.”³⁵ Abdüllatîf b. Muhammed eş-Şâmî ed-Dımaşkî (ö. 1162 sonrası) bu sayıyı 367³⁶ olarak tespit etmiştir. Muhammed el-Medenî ise Bedir ashâbının 313 kişi olduklarını belirttiikten sonra eserinde 603 kişinin ismini zikretmiştir.³⁷ Müellifler arasındaki bu farklılıkların kendi içerisinde bazı makul nedenleri vardır. Bunlar:³⁸

- a- Aynı isim veya lakapların birden fazla kişide bulunması
- b- Bir ailenin birden fazla üyesinin savaşa katılması
- c- Savaşa katılmayan kimselerin katılmış gibi sayılıp ganimete ortak edilmeleri³⁹
- d- Bazı sahâbîlerin seyahat, unutmama veya başka nedenlerle savaşa katılmaması⁴⁰
- e- İhtiyatlı davranan bazı âlimlerin Bedir’den olma ihtimali olan kimseleri de sayıya dâhil etmesi.

Bu faktörler göz önüne alındığında savaşa katılanların sayısının belirtilen rakamlarla farklılık göstermesi anlaşılabilir. Zira bazı kaynaklarda bir kişi hem ismi hem künyesiyle anıldığında sayı artmaktadır. Ayrıca aynı evden birkaç kişinin sefere katılmış olması sayıyı tam tespit etmeyi zorlaştırmıştır. İsim benzerliği ise bu konudaki en müşkil hadisedir. Örneğin Nu’ayman b. Amr ismi hem muhacir hem de ensar içerisinde bulunmaktadır. Bu halde isimlerin karışması söz konusu olabileceğinden müellifler her ikisini de zikredebilmektedirler. Yine bazı biyografi kitaplarında kişilerin Bedir ile ilişkilendirilmesi, buna karşın Ehl-i Bedir listelerinde bahse konu isimlerin geçmeyişi ulemâyı tereddütte bırakmıştır. Bu sebeple âlimlerin Bedir ile ilişkilendirilen isimleri toplayarak ihtiyaten de olsa kitaplarına almaları makul gözükmektedir.

Ulemânın kriterlerine bağlı olarak değişen Ehl-i Bedir sayısı her halükarda üç yüzden fazladır. Sayının fazlalığı hatayı da beraberinde getireceği için âlimler hata yapmamak adına onları zikretme konusunda farklı metotlar geliştirmişlerdir. Yazarların temelde iki sistem benimsediğini söylemek mümkündür. İbn İshâk ile başlayan,⁴¹ Vâkîdî⁴² ve İbn Hişâm⁴³ tarafından devam ettirilen sistemde Hz. Ömer’in Divan Teşkilatı’nın metodu benimsenmiştir. Ehl-i Bedir’in faziletine uygun bir şekilde maaş sistemi oluşturan Hz. Ömer, Bedir’i merkeze alarak muhacir ve ensarın konumunu tayin etmiştir. Hz. Peygamber’in batını Benî Hâşim’in öncelendiği bu sistemde sırasıyla Kureyş’in batınları, yakın akrabaları ve bilcümle muhacir zikredildikten sonra ensara sıra gelir. Ensar da kendi içerisinde Hz. Peygamber’e olan yakınlıklarına göre bir fazilet sıralamasına tabi tutularak zikredilir. Hz. Ömer devrinden itibaren ilk beş asır geçerliliğini koruyan, herkes tarafından bilinen ve günlük hayatta bir karşılığı olan bu sistem sahabe tasniflerinin belirleyici unsuru olmuştur.

6/12. asra gelindiğinde klasik eserlerin tasnif sistemi yavaş yavaş geçerliliğini kaybederek yerini alfabetik sisteme bıraktığından ulemâ, Ehl-i Bedir’in zikrinde bu sisteme meyletmeye başlamıştır. Tespitlerimize göre bu sistemi ilk benimseyen Ebü’l-Ferec İbnü’l-Cevzî olmuştur.⁴⁴ *Telkîh*⁴⁵ ve *el-Muntazam* adlı

³⁵ Ebü’l-Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Ya’merî İbn Seyyidünnâs, *Uyûnü’l-eser fi fûnûni’l-meğâzî ve’s-şemâ’il ve’s-siyer* (Beyrût: Dâru’l-Kalem, 1414/1993), 1/330.

³⁶ Abdüllatîf b. Muhammed eş-Şâmî ed-Dımaşkî, *Esmâü’s-Sahâbeti’l-Bedriyyîn* (Riyâd: Câmiatü Melik Suud, 6795), 13.

³⁷ Velûd/üretken bir yazar olduğu kadar geleneği takip edip kaynaklara da vakıf olan Medenî, muhtemelen uzun araştırmalar sonunda elde ettiği tüm isimleri biriktirip eserine almaya karar vermiştir. Tarih, biyografi, siyer ve hadis kaynaklarında ismi Bedir ile anılan tüm sahâbeyi tespit ettikten sonra tertip sırasına uygun bir şekilde bunlardan bahseder. Doğrusu sağlam, zayıf ve uydurma olmasına bakmadan bir konudaki tüm bilgileri bir araya getirerek o konuda geniş bir mecmua oluşturmak müellifin sık sık başvurduğu bir yöntemdir. Örneğin *el-İthâfâtü’s-seniyye fi’l-ahâdîsi’l-kudsiyye* adlı eseriyle kutsi hadisleri derlemeyi düşünen müellif, bu konuda sahîh, zayıf veya mevzu olmasına bakmadan o güne kadar toplanmayan 864 kutsi hadisi toplamıştır.

³⁸ Zâhir Ahmed Kâdir, “Esmâü’s-Sahâbeti’l-Bedriyyîn (r.anhum) Abdüllatîf b. Muhammed ed-Dımaşkî eş-Şâmî”, *Mecelletü İklîl* 1/2 (ts.), 22.

³⁹ bk. Mehmet Nadir Özdemir, *Ganimet Hz. Peygamber Dönemi Uygulamaları* (Siyer Yayınları, 2024).

⁴⁰ Kâdir, “Esmâü’s-Sahâbeti’l-Bedriyyîn”, 22.

⁴¹ İbn İshâk, *Sîretü İbn İshâk*, 308.

⁴² Vâkîdî, *Kitâbü’l-Megâzî*, 1/153.

⁴³ İbn Hişâm, *es-Sîretü’n-Nebeviyye*, 1/677.

⁴⁴ İbnü’l-Cevzî, *el-Muntazam*, 3/128.

⁴⁵ Ebu’l-Ferec Cemâleddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî et-Temîmî İbnü’l-Cevzî, *Telkîhu fûhûmi ehli’l-eser fi ‘uyûni’t-târîh ve’s-siyer* (Beyrût: Şirketü Dâru’l-Erkam b. Ebi’l-Erkam, 1997), 309.

eserlerinde Bedir ashâbına yer veren müellif, harufu hecâ denilen alfabetik sisteme uygun bir şekilde tasnif yapmıştır.⁴⁶ “Hemze” harfi ile başlayan bu sistem “ye” harfi ile son bulur, ancak Araplarda ismin yanında künye geleneği de olduğundan sayım devam eder ve bu sefer de künyelere göre bir sıralama yapılır. Neticede önce isimler sonra da künyeler alfabetik olarak sıralanır.

İbnü'l-Cevzî'nin öncülüğünü yaptığı sistem sonraki ulemâ tarafından benimsenerek Ehl-i Bedir'i konu edinen müstakil kitapların tasnif metodu olmuştur. Bundan böyle eserlerin büyük çoğunluğu bu sisteme göre tanzim edilmiştir. Ancak klasik sistemden de tamamen vazgeçilmiş değildir. Nitekim İbn Seyyidünnâs, İbn Kesîr vb. âlimler eserlerinde eski sistemi de kullanmışlardır.

2.3. Bedir Ehlini Dualarda Zikretme Geleneği

Bedir gecesini hayırla yâd edip dua etme işi temelde bir dua geleneği olduğundan bu tür eylemlerin başlangıcını kestirmek zordur. Lakin Bedir'in faziletinin hicri ilk asırlardan itibaren biliniyor olması bu geleneğin kadim olduğu fikrini uyandırmaktadır. İslâm'daki köklü dua geleneği de bunu doğrulamaktadır. Ayrıca bu gecede Bedir Gazvesi'ne katılanların isimlerinin zikredilip tevessül vesilesi olarak görülmeleri de eski bir hâdisedir. İlk kaynaklarda yer almasa da Ehl-i Bedir müellifleri arasında sıklıkla kullanılan Ca'fer b. Abdullah'a ait söz meselenin kökenine dair bir fikir verir:⁴⁷

“Babam, Resûlullah'ın ashâbının sevgisini taşımamı ve tüm ihtiyaçlar için Bedir ashâbını vesile kılmamı bana tavsiye ederek şöyle dedi: ‘Ey oğlum! Onları anmak duaların kabul olmasını sağlar. Merhamet, bereket, bağışlanma, razı olma ve Allah'ın rızası, onları hatırlayan veya isimlerini dualarda anan kulun etrafını sarar. Her gün onları anan ve Allah'a dileğini dileyen kişinin dileği yerine getirilir. Ancak onları bir işi halletmek için anan kişi, her birinin ismini anarken her birisini hayırla anıp Allah onlardan razı olsun demelidir. Çünkü bu, başarıya ulaşmanın en etkili yoludur.’”⁴⁸

Ehl-i Bedir müelliflerinin birçoğu eserlerinin girişlerinde duanın öneminden bahsettikten sonra Bedir Gazvesi'nde yer alan kimseleri vesile kılarak yapılan duaların öneminden bahsederler. Kim onların ruhaniyet ve feyizlerine inanarak isimlerini okursa her türlü kötülük ve sıkıntıdan uzak olacaktır. Allah Teâlâ onların geçmiş ve gelecek günahlarını bağışladığına göre isimlerini anmak kişiye şeref katacaktır. Melekler ile birlikte savaşan ve rıza kapısını aralayan bu kimseler vesile kılınarak yapılan dualar geri çevrilmez. Ehl-i tasavvufa göre Hz. Peygamber'e (sas), ailesine, sahâbîlere, salihlere ve evliyalara dua etmenin makbul olduğunu gösteren metinler olduğuna göre Ehl-i Bedir vesile kılınarak yapılan duaların da caiz olduğu sonucu çıkarılır. Duayı yasaklayan hadis veya şer'i metin ve daha doğrusu aksi yönde rivayet olmadığından her halükarda, Bedir halkı vesile kılınarak Allah'tan yardım istemek gerekir.

Halef-selef imamları ve özellikle Haremeyn halkı nezdinde Bedir ehline yapılan dua makbul görülmüştür. Bu yüzden onlar, kaza ve belanın def'i için isimleri anmak gerektiğini savunmuşlardır.⁴⁹ Zira onları zikredenlerin bütün emellerine nail olacağına kani olmuşlardır.⁵⁰ Allah'ın onların ismi okunduğunda açık ve gizli düşmanlara karşı zaferini vereceğine ve tüm hastalıklara karşı şifa nasip edeceğine inanmışlardır.⁵¹ Onların ismi okunduğunda veya yazıldığında meleklerin hemen icabet edeceği fikri hâkimdir.⁵² Dolayısıyla zor ve sıkıntılı zamanlarda onların hatırlanmasının değerli bir eylem olduğu fikri pek çok kimsenin aklında sabitlemiştir. İmâm Devvânî (ö. 908/1502) “Hadis âlimlerinin naklettiği bilgiye göre Ashâb-ı Bedr'i zikrederek yapılan dualar müstecâb olur.” demiştir. Ona göre bu

⁴⁶ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, 3/129.

⁴⁷ Abdullah b. Hüseyin b. Mer'î b. Nâsirüddin Ebu'l-Berekât es-Süveydî, *Esmâü Ehli Bedir* (Konya: Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü, 83714), 9a.

⁴⁸ Abdülatîf b. Ahmed Bikâî, *Ehlü Bedr* (Beyrût: Dâru Lübnân, 1409/1989), 29-30; Abdullah b. Hüseyin b. Mer'î b. Nâsir el-Bağdâdî Ebu'l-Berekât es-Süveydî, *en-Nefhâtü'l-miskiyye fi'r-rihleti'l-Mekkiyye* (Abu Dabi: el-Mecme'u's-Sekafi, 1424), 216.

⁴⁹ Ebu'l-Berekât es-Süveydî, *Esmâü Ehli Bedir*, 4a.

⁵⁰ Ebu'l-Berekât es-Süveydî, *Esmâü Ehli Bedir*, 4b.

⁵¹ Ebu'l-Berekât es-Süveydî, *Esmâü Ehli Bedir*, 8.

⁵² Ebu'l-Berekât es-Süveydî, *Esmâü Ehli Bedir*, 9a.

tecrübe edilmiş bir hakîkattir.⁵³ Ehl-i ilim ve halk arasında çok sayıda velinin, onların isimlerinin bereketiyle üst makamlara yükseldiği; birçok hastanın Allah'a onlar aracılığıyla şifa için dua ettiği ve bu duaların kabul edildiği yönünde güçlü bir inanç mevcuttur.

Zor zamanlarda Bedir ehlinin adının anılmasının fayda sağlayacağını ve bu duaların kabul edileceğini düşünen müellifler, iddialarını doğrulamak için eserlerinde menkibe türü birçok rivayet aktarmışlardır. Ancak şahıs, mekân ve kaynak bilgisi belirtilmeyen bu anlatıların sıhhat derecesi, rivayeti aktaran âlimle özdeşleştirildiğinde anlatıların sıhhati bir nebze güçlenir.

Bedir ehline dua etmek âlimlerin ortak tavsiyesi olduğundan ulemânın tecrübesine güvenmek arzu edilen şeylere nail olmayı kolaylaştırabilir. İşin doğrusu bu literatürden çıkan ortak sonuca göre onları vesile kılarak dua etmek kişiye zarardan çok fayda sağlayacaktır. Ancak duanın yeri, zamanı ve şekli gibi hususların da belirgin olması icap eder. Bu nazarla müelliflerin eserleri incelendiğinde onların belirli usulü takip ettikleri anlaşılar. Birçoğu eserin başında dua geleneğinden ve Bedir ashâbına yapılan duanın öneminden bahsettikten sonra *"Allah'ım, senden onları vesile kılarak duamın kabul olmasını diliyorum."* tarzında yakarışlarda isimleri teker teker sayar. Böylece daha isimler sayılmadan talepler dile getirilir. İsimlerin tamamı zikredildiğinde ise genel ve özlü bir dua yapılır.

2.4. Bedir Gazvesini Anma Faaliyetleri

Bedir Gazvesi, Müslümanlar nezdinde hayrın anahtarı İslâm'ın ilk zaferi ve varlık ile yokluğun mücadelesidir. Allah'ın (cc) yardımıyla kazanılan bu savaş, dosta ve düşmana karşı bir rahmet olmuştur. Müminler şirkin karşısında rahat bir nefes alırken İslâm'dan endişe duyanlar kaygıya kapılmışlardır. Zira aynı dönemlerde Roma, Asur ve Perslerde esirlerin gözleri kızgın demirlerle çıkarılıp derileri kesilerek köpeklere yedirilirdi. Esir hukuku Bedirle belirlenen İslâm savaş anlayışında ise insanı yaşatan ve değerli hale getiren hükümler konuldu. Esire yaşam hakkı tanıyan bu hukuk düşmana da fayda sağlamıştır.

Sebepler ve sonuçlarıyla insanlığa mesajlar veren Bedir, gündemden hiç düşmemiştir. Günlük hayatın akışında Bedir ve hükümleri konuşulurken savaşın yapıldığı gün olan Ramazan ayının 17. gecesini "Kader gecesini" olarak anılarak dualarla yad edilmiştir. Ancak yapılan eylemin ne zaman ve nasıl ortaya çıktığı bilinmez. 17. güne denk düşen Câlîyetü'l-Kereb veya Câlîyetü'l-Kereb toplantılarında Kur'ân okunup halka açık zikir toplantıları yapılmaya özen gösterilmiştir. Özellikle son dönemde Yemen'deki Dâru'l-Mustafa'da resmî bir şekilde bu gece kutlanarak belirli ritüellerle anılmaktadır. Bu günde Bedir'i anmak, hâdiselerinden ibret almak ve Müslümanlara bahsettiği zaferden dolayı Cenab-ı Hakk'a şükretmek gerektiği düşünülür. Yapılan bu eylemin *"Ve onlara Allah'ın günlerini hatırlatın."*⁵⁴ ayetine uygun düşen bir vazife olduğuna da inanılır.

Bedir gecesini hatırlamanın Müslümanlar üzerinde olumlu etkileri olduğu da düşünülür. Zira o gece Hz. Peygamber bir muharip olmakla birlikte çadırında Allah'a dua etmiş, ümmetinin geleceği için samimi, içten ve dillerden düşmeyen yakarışlarda bulunmuştur. Kendisine düşmanlık eden, onunla ve ashâbıyla savaşan, onlara zarar vermek ve onları yerinden etmek için toplanan kâfirlere karşı zafer dilemiştir. Ayrıca bu duayı ashâbıyla toplu halde değil, tek başına yapmıştır. Nihayetinde melekler gökyüzünden saf saf inerek savaşın kaderini değiştirmiş ve Müslümanlara büyük faydalar sağlamıştır. Dolayısıyla bu gecede benzer yakarışların Müslümanlara hayır ve bereket getireceğine inanılır. Bu gece aynı duayı hatırlayarak niyazda bulunmak Müslümanları cesaretlendirecek ve mü'minlerin kalplerini teskin edecektir. Hz. Peygamber'e duyulan büyük özlem giderilecek, böylece müminlerin imanı artarak kalpleri sebat bulacaktır. Bedir gecesini anmak ve Kur'ân-ı Kerim'in birden fazla yerde geçen haberlerini gündeme getirmek bu gecede zaferle nimetlendirdiği için Cenab-ı Hakk'a şükretmeyi sağlayacaktır.

2.5. Dua'dan Telifata: Ehl-i Bedir Eserleri

İlk dönem siyer, meğâzi ve hadis kitaplarında müstakil başlıklar altında incelenen Ehl-i Bedir, dua geleneğinin belirginleşmesiyle artık müşahhas bir alan olmaya başlamıştır. Artan talebe cevap vermek ve

⁵³ Ebü'l-Ferec Nûrüddîn Alî b. Burhâniddîn İbrâhîm b. Ahmed el-Halebî, *es-Sîretü'l-Halebiyye* (Beyrût: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1427), 2/202.

⁵⁴ İbrahim 14/5.

öğrenci yetiştirmek isteyen ulemâ bu alanda birbirinden farklı türde eserler kaleme almışlardır. Bu eserlerin kronolojik sıralaması şöyledir:

1. İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâleddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî et-Temîmî (ö. 597/1201), *Telkîhu fûhûmi ehli'l-eşer fî 'uyûni't-târîh ve's-siyer/Esmâü Ehli Bedir* (Süleymaniye Kütüphanesi Aşır Efendi Koleksiyon no:00426-015).
2. Muhammed b. Ahmed b. Osman ez-Zehebî (ö. 748/1348) *Hâletü'l-bedir fî 'adedi Ehli Bedir*.⁵⁵
3. Abdülkâdir b. Şeyh el-Ayderûs (ö. 1038/1628), *el-Ünmûzecü'l-laîf fî Ehli Bedri's-şerîf*.⁵⁶
4. Ahmed b. Ali es-Sanhâcî el-Haşûkî (ö. 1046/1636),⁵⁸ *İşrâkû'l-Bedr fî Ehli Bedir*.⁵⁹
5. Abdullah b. Muhammed b. Ahmed el-Ayyâşî (ö. 1073/1663), *Manzûm Ehli Bedir*.
6. Şehâbeddin Ahmed b. Âmir es-Sa'dî el-Hadramî (ö. 1087/1676), *Şerhu's-şadr fî esmâ'i Ehli Bedir*⁶⁰ (Medîne: Mektebetü'l-Maskurât, 4896).
7. Abdullah b. Muhammed b. Ebû Bekir el-Ayyâşî es-Sicilmâsî (ö. 1090/1679), *Hâletü'l-Bedir fî Nazmî Ehl-i Bedir*.
8. Abdüsselâm b. Tayyib el-Fasî el-Kâdirî (ö. 1110/1698), *Recâ'ü'l-icâbe bi'l-Bedriyyîn mine's-şahâbe*.
9. Necmüddin Muhammed b. Sâlim el-Mısırî (ö. 1118/1706), *et-Temaratü'l-Behiyye fî zikrî esmâî's-sahâbeti'l-Bedriyyîn*.
10. Tarikatçı Emir, Mustafa b. Abdullah el-Osmancıkî (ö. 1143/1731), *Muhtasaru'r-Risâle fî Fezâ'ili Ehli Bedir ve Esmâ'ihâ* (Ankara: Milli Kütüphane, Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, 588309).
11. Mazlumîzâde, Mustafa b. Hüseyin el-Halebî (ö. 1158/1746), *Esmâü Ehl-i Bedir, Bedriyye ve Manzûme-i Gazve-i Bedir* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa, 319368).
12. Halil el-Giridi (1162/1749), *Ashâb-ı Bedir*, çev. Gülser Keçeci (İstanbul: Buhara Yayınları, 2008).
13. Ebü'r-Rızâ Abdüllatîf b. Muhammed ed-Dımaşkî eş-Şâmî (ö. 1162 sonrası), *Esmâü Ehli Bedir* (İstanbul: Köprülü Kütüphanesi, Mehmed Asım Bey, 534047).
14. Ebu'r-Rızâ Şeyh Abdullatif b. Şeyh Ahmed el-Ezherî, *Risâle fî Ehli Bedir* (İstanbul: Süleymaniye, Hacı Mahmud Efendi, 254859).
15. Mustafa b. Muhammed el-Halebî, *el-Fethü'l-mübin fî zikrî esmâî's-sahâbeti'l-Bedriyyîn*.
16. Muhammed b. Mustafa el-Hüseynî ed-Desûkî (ö. 1167/1754), *Davü'l-Bedir fî iddeti Esmâi Ehli Bedir*.⁶¹
17. Yusuf Efendizâde, Ebû Muhammed Abdullah Hilmi b. Muhammed b. Yusuf el-Amâsî el-İstanbulî (ö. 1167/1753), *Esmâü Ashâbi'l-Bedir* (İstanbul: Nuruosmaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye, 176564).
18. Ahmed el-Menîni, Ebu'n-Necâh Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Ömer el-Menîni ed-Dımaşkî (ö. 1172/1759), *Şerhu's-şadr bi-şerhi urcûzeti istinzâli'n-naşr bi't-tevessül li-Ehli Bedr*⁶² (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Süleymaniye, 143303).
19. Ebü'l-Berakât es-Seyyîd Abdullah b. Hüseyin b. Mer'î b. Nâsirüddin es-Süveydî el-Bağdâdî

⁵⁵ Bağdatlı İsmâil Paşa, *İzâhu'l-meknûn fî'z-zeyli 'alâ Keşfi'z-zunûn an esâmî'l-kütüb ve'l-fünûn* (İstanbul: Vekâletü'l-Mearif, 1945), 2/716.

⁵⁶ Bağdatlı İsmâil Paşa, *İzâhu'l-meknûn*, 1/137.

⁵⁷ Hayreddin b. Mahmûd Ziriklî, *el-'Alâm* (Beyrût: Dârü'l-İlmi'l-Melâyîn, 2002), 4/39.

⁵⁸ Ziriklî, *el-'Alâm*, 1/181.

⁵⁹ Bikâî, *Ehlü Bedr*, 20.

⁶⁰ Bağdatlı İsmâil Paşa, *Hediyetü'l-ârifîn, esmâ'ü'l-mü'ellifîn ve âsârü'l-musannifîn* (İstanbul: Vekâletü'l-Mearif, 1951), 1/163; Ziriklî, *el-'Alâm*, 1/142.

⁶¹ Bağdatlı İsmâil Paşa, *Hediyetü'l-ârifîn*, 2/330.

⁶² Bağdatlı İsmâil Paşa, *İzâhu'l-meknûn*, 2/45.

- (1174/1761), *Esmâü Ehli Bedir* (Konya: Bölge Yazma Eserler, 83714; İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbi, 209280).⁶³
20. Trablusşam Vaizi Muhammed b. Muhammed b. Ali es-Senderûsî (ö. 1177/1764), *el-Fecrû'l-münir fî zikrî esmâi Ehli Bedir*⁶⁴ (Ankara: Milli Kütüphane, Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi 586812).
21. Ca'fer b. Hasan b. Abdülkerim el-Berzencî el-Medenî eş-Şâfiî (ö. 1177/1764), *Câliyetü'l-Keder fî esmâi's-Sade Ehli Bedir*⁶⁵ (Bursa: İnebey Kütüphanesi, 26191), *Esmâü Ehli Bedir ve Uhud/Câliyetü'l-Kereb bî Ashâbi Seyyidi'l-Arab ve'l-Acem*⁶⁶ (İstanbul: Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hüdaî Efendi, 366725) ve *el-A'reynü'l-Ashâbeti'l-Bedreyn* (Konya: Bölge Yazma Eserler, 81765).
22. Tahâ b. Muhammed el-Mühennâ el-Cibrînî (ö. 1178/1764), *Şerhü Esmâi Ehli Bedir*⁶⁷ (İstanbul: Beyazıt Kütüphanesi, Beyazıt, 577344).⁶⁸
23. Muhammed b. Sâlim b. Ahmed el-Hafnî (ö. 1181/1767), *Şerhü Esmâi Ehli Bedir* (Washington: Princeton, 768).
24. Seyyid Ali el-Bendenîcî, Aliyyü'l-Kâdirî el-Bendenîcî el-Bağdâdî (1186/1772), *el-Manzûmetü'l-Bedriyye* (Diyarbakır: İl Halk Kütüphanesi, 422325), *Risâle fî Ashâbi Bedir* (Diyarbakır: İl Halk Kütüphanesi, 422326) ve *Kasîde fî Esmâ'i Ehli'l-Bedir* (Ankara: Millî Kütüphane, 596570).
25. Haneî kadısı İbrahim Hanif b. Mustafa el-İstanbulî er-Rûmî (ö. 1189/1775), *Esmâü Ehli Bedir*⁶⁹ (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, 04495) .
26. es-Seyyîd eş-Şerîf Ali b. Hasan el-Berzencî (ö. 1199/1785), *Câliyetü'l-keder bi ashâbi seyyîdi'l-melâiki ve'l-beşer*⁷⁰ ve *Nazmü Esmâi Ehli Bedir*.
27. es-Seyyîd Muhammed b. Abdullah el-Kâdî er-Rûmî Libî Hâfız (ö. 1196/1782), *Seyfî'l-kahr bi râyâtî'n-nasr fî esmâi Ehli Bedir*.⁷¹
28. Muhammed b. Mahmûd b. Sâlih b. Hasan el-Medenî (ö. 1200/1786), *Esmâü Ehl-i Bedir ve Şerhü Esmâi Ehl-i Bedir*⁷²
29. Müstakimzâde, Süleyman Sa'deddin b. Mehmed Emin b. Mehmed Müstakim el-İstanbulî, (ö. 1202/1788), *Ricâlü'l-Bedir* veya *Şerhü Esmâi Ashâbi Bedir ve Ehli Bedir* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar 354274).
30. Zebîdî, Ebû'l-Feyz Muhammed Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed ez-Zebîdî el-Haneî (ö. 1205/1791), *Şerhu's-sadr fî şerhi esmâi Ehli Bedir* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Aşir Efendi, 197723).⁷³
31. Kamaledîn et-Trablûsî (ö. 1206/1791), *el-Fethü'l-mübîn fî âlâ dürri's-semîn fî nazmî esmâi'l-Bedriyyîn*.
32. Muhammed b. Ali es-Sabbân (ö. 1206/1791), *Manzûme fî esmâi Ehli Bedir* (Kahire: Mektebetü'l-Ezher, 28870).
33. el-Hâc Muhammed el-Gulâmî (ö. 1206/1791), *Ashâbü Bedir ev Mücâhidüne'l-Evvelûn*.
34. el-Hâc Ahmed Efendi, *Esmâ'ü Ehl-i Bedir* (İstanbul: Köprülü, Mehmed Asım Bey, 534037).

⁶³ Ziriklî, *el-'Alâm*, 4/80.

⁶⁴ Bağdatlı İsmâil Paşa, *Îzâhu'l-meknûn*, 2/179.

⁶⁵ Bikâî, *Ehlü Bedir*, 20; Bağdatlı İsmâil Paşa, *Îzâhu'l-meknûn*, 1/349.

⁶⁶ Bikâî, *Ehlü Bedir*, 20; Bağdatlı İsmâil Paşa, *Îzâhu'l-meknûn*, 1/349.

⁶⁷ Bağdatlı İsmâil Paşa, *Hediyyetü'l-'ârifîn*, 1/433.

⁶⁸ Ziriklî, *el-'Alâm*, 3/232.

⁶⁹ Bağdatlı İsmâil Paşa, *Îzâhu'l-meknûn*, 1/80.

⁷⁰ Bağdatlı İsmâil Paşa, *Hediyyetü'l-'ârifîn*, 1/770.

⁷¹ Bağdatlı İsmâil Paşa, *Hediyyetü'l-'ârifîn*, 2/343.

⁷² Bağdatlı İsmâil Paşa, *Hediyyetü'l-'ârifîn*, 2/345.

⁷³ Bağdatlı İsmâil Paşa, *Hediyyetü'l-'ârifîn*, 2/348.

35. Ahmed b. Muhammed b. Temîm b. Sâlih et-Temîmî (ö. 1239/1823), *Nazmü Esmâi Ehl-i Bedir*.⁷⁴
36. Hâlid-i Bağdâdî, Ebu'l-Bahâ' Ziyâ'eddin Mevlânâ Hâlid b. Ahmed b. Hüseyin eş-Şehrezûrî en-Nakşibendî (ö. 1242/1827), *Celâü'l-Ekdâr* veyahut *Câliyetü'l-Ekdâr ve's-Seyfü'l-Bettâr fî's-Salâti ale'n-Nebiyi'l-Muhtâr*.⁷⁵
37. Muhammed el-Berzencî (ö. 1254/1838), *Şerhu's-şadr fî zikri esmâi Ehli Bedir*.⁷⁶
38. eş-Şeyh Berzencî, *Şerh-ı Ashâb-ı Bedir ve Uhud* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Arslan Kaynardağ, 197340).
39. Muhammed er-Rüşî (ö. 1257/1841), *Ashâb-ı Bedir* (Osmanlıca).
40. Şeyhü'l-Vefâ er-Rifâi Muhammed (Ebü'l-Vefa) b. Muhammed b. Ömer b. Şahin (ö. 1264/1847), *Esmâü Ehli Bedir*.⁷⁷
41. Hüseyin b. Selîm b. Sellâme ed-Deccânî (ö. 1274/1857), *eş-Şâfiyetü mine'l-eskâm fî esmâi Ehli Bedri'l-Kiram*⁷⁸ (Dimaşk: Mektebetü'z-Zâhire, 10370).
42. Muhammed Emîn b. Muhammed el-Abbâsî el-Cündî (ö. 1295/1878), *Manzûme fî esmâi Ehli Bedir*⁷⁹ (Washington: Princeton Üniversitesi Kütüphanesi, 3895)⁸⁰
43. es-Seyyîd İbrahim b. İdris el-Hasenî es-Senûsî (ö. 1304/1886), *Seyfü'n-Nasr bi's-Sâdeti'l-Kiram Ehli Bedir*.⁸¹
44. Ahmed b. Zeynî b. Ahmed (ö. 1304/1886), *Menâkıbü Ehli Bedir* (Mekke: Mektebetü Haramü'l-Mekkî, 95).
45. İbnü Necâ el-Abyârî (ö. 1305/1887), *Câliyetü'l-Keder*.
46. Rüşdî ed-Dimaşkî, Mustafa b. İsmail (ö. 1309 sonrası), *Cebri'l-Kesr fî Nazmi Esmâi Ehli Bedir* (Ankara: Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Arabi, 149865).
47. Ali Rıza (ö. 1320/1891), *Esmâ-i Ashâb-ı Bedir radiyallahu teala anhum* (İstanbul: Vilayet Matbaası, 1920)⁸² ve *Esmâü Ehli Bedir* (Ankara: Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Müteferrik, 8765).
48. Ca'fer b. Hüseyin, *Esmâ-i Ashâb-ı Bedir* (Konya: Yusuf Ağa Kütüphanesi, 109142).
49. Muhammed b. Mustafa et-Tabânî el-Mısrî, *Ravzâtü'l-muhibbîn li Esmâi sahâbeti'l-Bedriyyîn*.
50. Lütfullah el-Ârif b. Muhammed b. Osman, *Şifâü's-Sadr fî esmâi Ehli'l-Bedir* (Washington: Princeton Üniversitesi Kütüphanesi, 4360).
51. Ahmed Şakir (ö. 1327 sonrası), *Ravz-ı Verd-i Esmâ-i Hüsnâ Manzûm Şerhi ve Esmâ-i Ehl-i Bedir* (İstanbul: Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, Hüdaî Efendi, 366354).
52. Şâkir Ahmed Paşa, *İ'râbu Esâmi Ashâbi Bedir* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Düğümlü Baba, 235687).
53. Abdüllatîf b. Ahmed el-Bikâî, *Ehlü Bedir* nşr. Abdüllatif Fâhûrî, (Beyrut: yy, 1409/1989).

⁷⁴ Bağdatlı İsmâil Paşa, *Hediyyetü'l-ârifin*, 1/184.

⁷⁵ Ziriklî, *el-'Alâm*, 2/294.

⁷⁶ Bağdatlı İsmâil Paşa, *Îzâhu'l-meknûn*, 2/44.

⁷⁷ Ziriklî, *el-'Alâm*, 7/73.

⁷⁸ Bağdatlı İsmâil Paşa, *Îzâhu'l-meknûn*, 2/38.

⁷⁹ Bikâî, *Ehlü Bedir*, 20.

⁸⁰ Ziriklî, *el-'Alâm*, 2/20.

⁸¹ Bağdatlı İsmâil Paşa, *Hediyyetü'l-ârifin*, 1/44.

⁸² bk. Mehmet Nadir Özdemir, "Kastamonu Meclis İdaresi İkinci Baş Katibi Hafız Ali Rıza'nın 'Esmâ-u Ashâbı Bedir' İsimli Eseri Hakkında Bir Değerlendirme", III. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu 2016, 325-332.

54. Muhammed b. Mustafa b. Raslân el-Halebî (ö. 1362/1943), *Şerhü Esmâi Ehli Bedir*.⁸³
55. Abdurahmân b. Ahmed Ahî, *Şerhü Risâle Esmâ'i Ehli Bedir* (Çorum: Hasan Paşa İl Halk Kütüphanesi, 125387).
56. Muhmammed Nûri, *Esmâ'ü Ehli Bedir* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Yazma Bağışlar 05115-002).
57. Şâkir, *Manzûme-i Esmâ-i Ehli Bedir* (Ankara: Milli Kütüphane, Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi, 591525).
58. Bahri Efendi, *Esmâü Ashâbı Bedir ve Uhut ve Ehli Beyt* (Konya: Bölge Yazma Eserler, 81931).
59. Selâhaddin, *Ashâb-ı Bedrin İsimlerine Dâir Manzûm Risâle* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, 278178).
60. Bedrî Âlem Mîrhî, *Esmâü Bedriyyîn* (Pakistan: Mektebetü Hanîfe, ts).
61. es-Seyyîd b. Hüseyin Affânî, *Envârü'l-Fecr fî Fedâilî Ehl-i Bedir* (Cidde: Dâru Mâcid Asîrî, 1427/2006).
62. eş-Şeyh Abdurrahman el-Kabbânî, *Duâ bi Tevessüli Esmâi Ehl-i'l-Bedir* (Pakistan: y.y., 2010).
63. Ünal Kılıç- Cafer Kelkit, *Ashâb-ı Bedir'in İsimleri ve Fazileti*, Malatya: Nasihat Yayınları, 2017.
64. *Esmâü Ehl-i Bedir* (Dımaşk: Mektebetü'z-Zâhire, 10216).
65. *Risâle fî Esmâi Ehl-i Bedir* (Kahire: Mektebetü'l-Ezher, 36783).
66. *Esmâü Ehl-i Bedir* (Kahire: 9208).
67. *Esmâü Ehl-i Bedir* (Haleb: Mektebetü'l-Evkâf, 3273/1468).
68. *Esmâü Ehl-i Bedir* (Tunus: Dâru'l-Kütüb, 1975).
69. *Ashâbu Bedir mine'l-Muhâcirîn* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Mihrişah Sultan, 308571).
70. *Risale fî Ehli Bedir* (Konya: Bölge Yazma Eserler Müdürlüğü, 82107).
71. *Dua-i Ehli Bedir* (Konya: Bölge Yazma Eserler Müdürlüğü, 74893).
72. *Esâmi-i Ashâbı'l-Bedir* (Konya: Bölge Yazma Eserler Müdürlüğü, 86119).
73. *Ashâbu Bedir* (İstanbul: Süleymaniye kütüphanesi, Mihrişah Sultan, 308564).
74. *Ta'dâdü Esmâ'i Ashâbı Bedir* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Düğümlü Baba, 235652).
75. *Esmâ-i Ashâbü'l Bedir* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Mehmet Taviloğlu, 647057).
76. *Ashâbu Bedir* (İstanbul: Süleymaniye kütüphanesi, Mihrişah Sultan, 308601).
77. *Esmâü Ehli Bedir* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Aşir Efendi, 198476).
78. *Gazve-i Bedir* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Düğümlü Baba, 235686).
79. *Esmâu's-Sahâbeti'l-Bedriyyîn* (İstanbul: Beyazıt Kütüphanesi, Beyazıt, 564941).
80. *Esmâ'ü Ehli'l-Bedir* (Bursa: İnebey Kütüphanesi, 28710).
81. *Esmâ'ü's-Sahabeti'l-Bedriyyîn* (İstanbul: Beyazıt Kütüphanesi, 571225).
82. *et-Tevessül bi-Esmâi Ehli Bedir ve Zabti Esmâihim* (İstanbul: Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail, 295653).

Fihrist kitapları, Mektebetü's-Şâmile, İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM) ve Yazma Eserler Kurumu'nun veri tabanları kullanılarak oluşturulan liste farklı araştırma yöntemleriyle daha da artırılabilir. Ancak

⁸³ Zirikî, *el-'Alâm*, 7/102.

mevcut liste Ehl-i Bedir'e dair birçok bilgi içerir. Öncelikle Ehl-i Bedir'e dair literatür İbnü'l-Cevzî ile yeni bir metodoloji elde etmiş ve bu alandaki ilk müstakil eser Zehebî tarafından kaleme alınmıştır. 11/17. asırdan itibaren artık bu alanda eser yazmanın önü açılmıştır. Artan bu sayı İslâm dünyasının duraklama, gerileme ve çöküş dönemlerine girdiği, buhranlarla birlikte yardım çağrılarının da arttığı zaman dilimini denk düşer. Osmanlı Devleti'nin gerilediği, İslâm dünyasının siyasi ve entelektüel bir çalkantı içinde olduğu 18. yüzyılda Müslümanlar Bedir'de olduğu gibi Allah'ın yardımıyla kurtulacaklarına inandıklarından dolayı Bedir ehlinin isimlerini saymayı ihmal etmemişlerdir. Üstelik onların adlarını anarak yaptıkları duanın makbul olacaklarına inançlarının tam oluşu Ehl-i Bedir kitaplarına ilgiyi artırmıştır. Halkın Bedir ehline ilgisi ulemâyı da harekete geçirmiştir. Ayrıca vakıf kültürünün arttığı bu dönemde ulemâ, bu tür eserler yazarak vakfetmenin kendilerine bir kolaylık sağlayacağını düşündüklerinden dua kitapları telif etmişlerdir. Hatta talebelerin özel istekleri sonucu eserler telif eden hocalar derslerde kendi kitaplarını okutmuştur.

Son dört asır boyunca yazılan yüzden fazla eserin müelliflerinin ilmi kimliği dikkat çekicidir. Aralarında fakih, mutasavvıf, edebiyatçı ve tarihçi kimseler bulunmaktadır. Birçoğu Hanefî, Şâfiî, Mâlikî olan fakihlerin bu işe tevessül etmiş olmaları düşündürücüdür. Zira tevessül geleneğinin bir parçası olan Ehl-i Bedir anmaları kimi ulemanın çekindiği bir uygulama olarak kabul edilmiştir. Üstelik bunların bir kısmı kadılık vazifesi yürütmektedirler. Tasavvufî yönü ağır basan fakihlerin bu konuda kitap yazması Ehl-i Bedir'in kıymetini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Yine müelliflerin genelinin Ehl-i beyt soyundan gelen Seyyid ve Şerif ünvanlı kimseler olmaları önemli bir ayrıntıdır. Toplumda büyük karşılığı bulunan ve yaşantılarındaki örneklikleriyle anılan Neseb-i Paki Muhammedî'nin bu alanda eser yazmış olmaları Ehl-i Bedir literatürünü kıymetli hale getirmiş ve tabana yayılmasını hızlandırmıştır. Müelliflerin bir kısmının edebiyatçı olmaları ise Bedir ehlinin nesirde yer almasını sağlamış, mısralara kazınan isimleri daha kalıcı ve akıcı hale getirmişlerdir. Son olarak yazılan eserlere coğrafya bağlamında bakıldığında Kuzey Afrika'dan Mısır, Suriye, Hicaz, Anadolu, Irak, Afganistan, Pakistan ve Hindistan'a kadar geniş bir coğrafyada kaleme alındığı görülür. İslâm dünyasının tabanında bu kadar geniş yer edinmesi artan talep ve ilginin bir sonucu olmalıdır. Ayrıca eserlerin dua kültürüyle desteklenmesi ve duanın müstecab oluşuna duyulan inanç aynı konuda farklı türlerde eserlerin telifini beraberinde getirmiştir.

3. Ehl-i Bedir Edebiyatı'nın Etkileri

3.1. Edebî Alana Katkısı

İlk dönem siyer ve tarih kitaplarındaki Ehl-i Bedir listesi, siyerin bir alt başlığı olarak Bedir Gazvesi'ne katılanların isimlerini zikreden bir listeden ibaret olduğundan bu dönemde sade bir fonksiyon üstlenmiştir. Ancak İslâm dünyasında 11/17. asırdan itibaren müstakil alana dönüşüp edebi çevrelerin ilgisine mazhar olunca artık yeni bir sürece girmiştir. Özellikle şairler şiirlerini onların isimleriyle kurgulayarak her birisini bir matematik formülünü şiire aktarır gibi manzum eserlerde bir araya getirmişlerdir. Onların bu uğraşları neticesinde dört asırda otuzdan fazla manzum Ehl-i Bedir eseri oluşmuştur. Meydana getirilen eserler şairlere yeni bakış açıları kazandırarak Bedri öven ve zaferin üstünlüğünü dile getiren yeni eserlerin oluşmasına da zemin hazırlamıştır. Hatta şiirlerde, şairin sevgilisini sürekli parlayan bir ay (bedir) gibi görmesi biraz da bununla bağlantılıdır. Diğer taraftan şiirin gücü ve etkisi sayesinde Ehl-i Bedir'in kalıcı hale gelmesi, toplumun tabanına yayılmasını kolaylaştırmıştır.

Manzum kadar mensur eserlerin de siyer ve İslâm tarihi üzerine ciddi etkileri vardır. Yazılan eserlerin özellikle mukaddime ve hatimesinde kullanılan edebî dil, siyerin konularını daha heyecanlı hale getirmiştir. Kullanılan dildeki edebî nezaket Bedir ehline daha saygılı bir şekilde yaklaşılması gerektiği düşüncesi perçinlemiştir. Nitekim ulemanın onları eşine az rastlanan türde bir övgüyle ele alması onlara karşı duruş mesafesini belirlemiştir. Doğrusu Allah ve Resûlü'nün övgüyle bahsettiği bu topluluğa karşı ulemanın yaptığı normal olarak karşılanabilir. Ancak aşırıya gidecek bir övgü yahut nitelemenin de alana zarar vereceği malumdur. Yaptığımız eser incelemelerinde ulemanın bu çizgiyi genel anlamda koruduğu,

ancak yer yer kıssa türünde bazı örnek hayat tabloları sunmaları ve bunları anlatırken hadiseyi destekleyen kişi, mekan ve tarih bilgilerine yer vermemeleri biraz ihtiyatlı olmayı da gerektirmiştir.

3.2. Sosyolojik ve Psikolojik Etkisi

Toplu duaları tavsiye eden yahut cemaatle birlikte yapılacak faaliyetlere ön ayak olan kitaplar, toplumsal bağları güçlendiren ve bireyler arasında ortak bir dil oluşturan bir araca dönüştüklerinden toplumlar üzerindeki etkileri barizdir. Ehl-i Bedir edebiyatı da kısmen böyle bir rol oynamıştır. İlk zamanlardan itibaren dua geleneğine yansıyan isim sayma işi zamanla toplu merasimlere dönüşerek büyük kalabalıkları bir araya getiren sosyal harca dönüşmüştür. Tıpkı mevlid gecelerinde olduğu gibi özellikle Ramazan ayının 17. gecesi insanları bir araya toplamayı başarmıştır.

Ehl-i Bedir, toplumsal hayata değer kattığı gibi bireyler üzerinde de ciddi etki sağlamıştır. Ehl-i Bedir okuyanlar arasında yaygın inanca göre bunları okuyanların dualarının kabul olduğu düşüncesi ve bu düşüncüyü doğrulayan birçok kıssa türü hâdisenin anlatılması bireyleri psikolojik açıdan rahatlatmıştır. Müelliflerin eserlerinin girişinde bu tür metinlerin hastalara şifa, dertlilere deva, borçlara eda ve nice dualara ön ayak olması için tasarlandıklarını söylemeleri zorda kalanları biraz daha rahatlatmıştır.⁸⁴ Özellikle edebiyat terapisi, fertlerin duygusal iyileşme sürecine önemli katkılarda bulunmuştur. Batı karşısında zorda kalan, iç hesaplaşmaya ve kavganın merkezine çekilen İslâm dünyası için Ehl-i Bedir bir teselli alanı olmuştur. Toplumsal travmaları hafifleterek insanlara moral katmıştır.

Ehl-i Bedir alanında yüzden fazla eserin yazılması ve hâlâ yazılıyor olması bu alanın revaç bulduğuna işaret olarak yorumlanabilir. Her ne kadar telifi kolay eserler olsalar da tabanda karşılık görmeyen eserlerin devamı pek söz konusu değildir. Eserin kazandığı bu beğeni onların dinî alana olumlu katkılar sağladığını gösterir. Hatta onların oluşturduğu huzur ortamı dinî olana ilgiyi artırmış olmalıdır. Toplu törenlerdeki coşku ve sevinç bunun göstergeleridir. Ayrıca birçok beldede dualardan önce Kur'ân tilavetleri ve Sahîh-i Buharî okumaları Ehl-i Bedir'in kutsal olanla irtibatını arttırmış olmalıdır. Her ne kadar dinî algının değişiminde büyük rol üstelenmeseler de dinî olgunun pekişmesinde tartışmasız rol almışlardır.

3.3. Dinî Alandaki Tesiri

Ehl-i Bedir'i vesile kılarak yapılan dualar özünde bir tevessül geleneğini barındırır. Tevessül ise İslâm uleması tarafından tartışılan konulardan birisidir. 2/8. asırda İbn Cerîr et-Taberî ile bariz bir şekilde gündeme gelen konu, Mâlik b. Enes'e atfedilen bazı görüşler ve hadis mecmualarında yer alan bazı hadisler dikkate alındığında biraz daha eskiye götürülür. Lakin aynı süreçte tasavvuf ve tarikatların sahiplenmesi sonucu tevessül artık dinî pratikler arasında daha yaygın bir yer edinmeye başlamıştır. Bu durum İbn Teymiyye'ye kadar çok fazla eleştiri konusu yapılmadan devam etmiş, İbn Teymiyye ile birlikte selef âlimleri ile Sünnî âlimler arasında yeni tartışmalar başlamıştır.⁸⁵ Hz. Peygamber'in zatiyla tevessül konusunda İbn Teymiyye'ye kadar herhangi bir ihtilaf söz konusu olmamıştır. Muttaki ve salih kulların duasıyla tevessülü de âlimler ittifakla kabul etmiştir. Hz. Peygamber, ashâb ve veli kulların adını zikrederek "filan kulun hakkı için senden istiyorum." demek başta Ebû Hanîfe olmak üzere hoş görülmemiş ve İbn Teymiyye bu durumu şirke yakın bir eylem olarak kabul etmiştir. Tasavvuf çevreleri ise bu işin niyetini hesaba katarak beis görmemiştir.⁸⁶

Tevessül açısından Ehl-i Bedir kitaplarına bakıldığında bu kitaplarda bireysel yahut toplu bir şekilde gazvede yer alanlar vesile kılınarak nusret dilendiği fark edilir. "Filan sahâbî hürmetine" yahut "Onların hürmetine duamızı kabul et ve bizi bağışla" ifadesi yer alır. Bu ifade kadim ulemanın bahsettiği anlamda problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Lakin meseleye Ehl-i Bedir literatürü çerçevesinde bakıldığında farklı bir tablo ile karşılaşılır. Zira 17. yüzyıldan itibaren yazılan Ehl-i Bedir kitaplarının yazarlarının birçoğunun hukukçu olması hadiseyi farklı boyuta taşımıştır. Üstelik dört mezhebin hukukçularının aynı

⁸⁴ Muhammed b. Mahmûd b. Sâlih Muhammed el-Medenî, *Esmâü Ehl-i Bedir*, (İstanbul: Atf Efendi Kütüphanesi, Atf Efendi 375217), 2a, 2b.

⁸⁵ Takıyyüddin İbn Teymiyye, *Kâ'ide celîle fi't-tevessül ve'l-vesîle* (Beyrût: Dârü'l-kütübü'l-ilmiyye, ts).

⁸⁶ Yusuf Şevki Yavuz, "Tevessül", *Türkiye Diyanet Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 41/6-8.

işe yönelmiş olması da göz ardı edilmemelidir. Muhtemelen bu hukukçular zaman, mekan ve ihtiyaç bağlamında, işin, sosyal, siyasî ve psikolojik bağlamını da dikkate alarak bu işin gerekli olduğunu düşündüklerinden kitap telifinde beis görmemişlerdir. Bu işe destek verenlerin seyyid ve şerif kökenli olmaları da farlı bir ayrıntıdır.

Hukuktaki zaman illiyeti hesaba katılarak Ehl-i Bedir'i tevessül geleneği kendi mecrasında incelendiğinde bu alanın ihtiyaç doğrultusunda çıktığı anlaşılır. 1699 yılında Karlofça Antlaşması'yla Batılı devletler karşısında gücünü yitiren İslâm dünyasında yeniden dirilişi sağlayacak argümanlar gündeme gelmiştir. İşte Ehl-i Bedir de bu tarz telaşın bir ürünüdür. Müslüman dünyasını diri tutan cihat ruhunu en iyi tasvir eden Bedir ve Ehl-i Bedir olduğundan onların yeniden zikri önem kazanmıştır. Savaş meydanlarına çıkmadan önce yahut Ramazan ayının 17'sine erişildiğinde Bedir ehli anılarak iman ve cihat cephesi canlandırılmaya çalışılmıştır. Ulemâ da yapılan işin farkında olarak bu işe destek vermiştir. Nitekim İbn Kemal (ö. 940/1534) ve Ebüssuûd Efendi (ö. 982/1574) gibi Osmanlı'nın büyük fakihleri tevessül konusunda rahatlatıcı cevaplar vererek bir yönüyle ümmeti bağlayan fetvalar vermiştir. Bunlardan birkaçı mealen şöyledir:

"MES'ELE: Zeyd, bir belaya maruz kaldığında evliya ismini çağırır bu yaptığı şer'an caiz midir, bir şey yapması gerekir mi? el-CEVAB: Hiçbir şey yapması lazım gelmez."⁸⁷

MES'ELE: Zeyd, evliya veya şehitlerden birinin mezarı üzerinde derdini dile getirip koyun kurban etse bir şey lazım olur mu? el-CEVAB: Kurbanı Allah adına kesip sevabını onların ruhlarına hediye eder ise bir şey lazım gelmez."⁸⁸

Osmanlı uleması bu halin caiziyeti noktasında görüş belirtse de tevessül meselesini ince eleyip sık dokuyan Selef uleması veya Ehl-i hadis hâlâ bu konuda benzer tavrını korumaktadır. Bir şey isteneceği zaman her şeye güç yetiren Allah'tan istenilmesi ve ondan başkasını ön plana çıkartmanın doğru olmayacağını düşünürler. Hz. Peygamber'in tevessül hakkının ahiret için geçerli olduğu, dolayısıyla bu dünyada bir kimseyi aracı kılmanın caiz olmayacağı kanaatindedirler.

3.4. Siyer ve İslâm Tarihine Faydası

Ehl-i Bedir 313 kişiden oluşan bir topluluk olduğundan isimleri ve hayat serencameleri kabaca bilinen bu gruba dair yeni şeyler söylemek ve üretmek zordur. Dolayısıyla onlara dair yazılan eserlerin muhtevası, giriş ve sonuçlardaki müellif değerlendirmesi haricinde bir nevi tekrardır. Bu eserleri özgünleştiren ve alanda önemli hale getiren hususlar ise birincisi müelliflerin kullandıkları metot, diğeri ise sunmuş oldukları ek listelerdir. Zira yüz civarında yazılan eserlerde yapmış olduğumuz inceleme sonucunda her bir müellifin kendi metodolojisini geliştirdiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Aynı konuyu kendi yöntemlerini önceleyerek sunan yazarlar, birbirinden farklı sunumlar yapmışlardır. Metoda verdikleri önem sonucu yeni yöntemler geliştirmişlerdir. Öyle ki ilk dönemde kabile sıralamasına göre isimleri zikredilen Bedir ehli zamanla huruf-u heca yani harflerin Arap alfabesindeki sıralanışına göre tertip edilmiştir. Bununla da yetinmeyip bilginin hızlı bulunabilmesi için harfi sıralama iki kısma ayrılmış ve önce isimleri sonra da künyeleri alfabetik olarak sıralanmıştır. Bu türdeki eserlerde müellifler alfabetik sıralamayı gözetmeler de Bedir Gazvesi'nin komutanı Hz. Muhammed'i en başa yazmak bir zorunluluk olduğundan yapılan işin başında İslâm Peygamber'ine saygı öncelenmiştir.

Ehl-i Bedir eserlerinin alana bir diğer katkısı birleşik listeler sunmalarıdır. Her bir eserin metodolojisi farklı olmakla birlikte eserlerin tamamı birlikte düşünüldüğünde onlar içerisinde meleklerin,⁸⁹ Aşere-i mübeşşerenin,⁹⁰ dört halifenin ve Akabe Biâtlarına katılanların toplu isimleri bulunur.⁹¹ Bu listeler

⁸⁷ Ahmed Akgündüz, *Şeyhü'l-İslâm Ebüssuûd Efendi Fetvaları (Fetavay-ı Ebüssuûd Efendi)*, ed. Tasarım: Orhan Saka Prestij Grafik Reklamcılık (İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2018), 777.

⁸⁸ Akgündüz, *Şeyhü'l-İslâm Ebüssuûd Efendi Fetvaları (Fetavay-ı Ebüssuûd Efendi)*, 631.

⁸⁹ Ebu'l-Berekât es-Süveydî, *Esmâü Ehli Bedir*, 23.

⁹⁰ İbrahim Hanif b. Mustafa Rûmî, *Esmâü Ehli Bedir*, thk. Cemîl Abdullah Uveyde, 1431/2010.

⁹¹ Ebu'n-Necâh Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Ömer el-Menîni ed-Dımaşkî Ahmed el-Menîni, *Şerhu's-Sadr bi-Şerhi Urcûzeti İstinzâli'n-Nasr bi't-Tevessül li-Ehli Bedir*, 131.

okuyucunun bilgiye erişmesini daha da kolaylaştırmıştır. Ayrıca Ensar ve Muhacirin adlarının sıklıkla zikri onların tanınmasını hızlandırmış; hatta bu iki topluluğu birbirinden ayıran tasnifler neticesinde her bir kitlenin daha kolay tanınmasını sağlamışlardır.

4. Sonuç

Tarihi rivayetlerden anlaşıldığı kadarıyla Ehl-i Bedir'in fazileti savaş başlamadan belirginleşmeye başlamış, savaşın sonundaki müjdelerle de kesinleşmiştir. Bu feyiz ve bereketten yararlanmak isteyen ilk siyer müellifleri ve muhaddisler onları belirli tasniflerle sıralamış, İslâm savaş geleneğindeki örnek topluluk olarak nitelendirip müstakil başlıklar altında incelemişlerdir. Bu durum 9/15. asra kadar devam etmiş ve eserlere iyice sirayet etmiştir. İlk dokuz asırda Müslümanlar arasındaki mevlit, Esmâü'l-Hüsna ve Esmâü'n-Nebî okumalarının artışı siyer ilminin alt dalı olarak Ehl-i Bedir literatürünün önünü açmıştır. İslâm dünyasının içerisinde bulunduğu durum, insanları Bedir'i yeniden düşünmeye ve Bedir'de yardıma mazhar olanları tevessül aracı kılmaya yönelterek bu türdeki eserlerin artmasına vesile olmuştur. Artık geline süreçte Ehl-i Bedir edebiyatı siyerin bir alt dalı olma seviyesine ulaşmıştır.

Yaklaşık yüz civarındaki Ehl-i Bedir kitabı üzerinde yaptığımız tetkikler neticesinde Ehl-i Bedir alanında mensur ve manzum tarzda birçok eserin yazıldığını müşahade ettik. Mensur eserlerin manzum eserlere oranla üç-dört kat fazla olması düz yazının şiire oranla daha yaygın olmasından kaynaklanmış olmalıdır. Diğer taraftan sayısı ve konusu belli olan bir alanda bu kadar çok eserin yazılması bir tekrar hareketi ve özgünlüğü olmayan bir uğraş olarak algılanabilir. Aynı konuda bu kadar çok kitabın yazılması içerik açısından haklı bir eleştiri olsa da tarz ve özgünlük açısından durum biraz farklıdır. Zira her birisini ayrı ayrı incelediğimiz teliflerde her bir müellifin yeni bir tarz, ilave ve bakış açısı oluşturduğunu söyleyebiliriz. Bu durum eserlerin farklı coğrafyalarda, farklı kimlik ve kişilikteki kimseler tarafından muhtelif amaçlar için yazılmış olmalarından kaynaklanmaktadır. Oluşan bu geniş ağ sayesinde her mezhep ve meşrepten insan Ehl-i Bedir'e dair bilgi sahibi olmuştur. Bu işin nihayetinde İslâm dünyasında edebî, sosyal, kültürel, psikolojik ve dinî sahalarda gelişmeler yaşanmıştır.

Finansman/ Grant Support

Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

The author(s) declared that this study has received no financial support.

Çıkar Çatışması/ Conflict of Interest

Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.

The authors have no conflict of interest to declare.

Kaynaklar

- Ahmed el-Menîni, Ebu'n-Necâh Şihâbüddin Ahmed b. Ali b. Ömer el-Menîni ed-Dimaşkî. *Şerhu's-Sadr bi-Şerhi Urcûzeti İstinzâli'n-Nasr bi't-Teveşşül li-Ehli Bedir*. Süleymaniye Kütüphanesi: 1-152.
- Akgündüz, Ahmed. *Şeyhü'l-İslam Ebussu'ûd Efendi Fetvaları (Fetavay-ı Ebussu'ûd Efendi)*. ed. Tasarım: Orhan Saka Prestij Grafik Reklamcılık. İstanbul: Osmanlı Araştırmaları Vakfı, 2018.
- Bağdatlı İsmâil Paşa. *Hediyetü'l-ârifin, esmâ'ü'l-mü'ellifin ve âsârü'l-musannifin*. İstanbul: Vekâletü'l-Meârif, 1951.
- Bağdatlı İsmâil Paşa. *Îzâhu'l-meknûn fi'z-zeyli 'alâ Keşfi'z-zunûn an esâmi'l-kütüb ve'l-fünûn*. İstanbul: Vekâletü'l-Meârif, 1945.
- Bikâî, Abdüllatîf b. Ahmed. *Ehlü Bedir*. Beyrût: Dârü Lübnân, 1409/1989.
- Demir, Abdulalim. "Bedir Gazvesi'ne Katılanların Bağışlandığını Belirten Hadis Üzerine Bir İnceleme = A Study on the Hadith Stating that Those Who Participated in the Battle of al-Badr were Forgiven". *Anemon: Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* XII/2 (2024), 689-704.
- Dimaşkî, Abdüllatîf b. Muhammed eş-Şâmî ed-. *Esmâü's-Sahâbeti'l-Bedriyyîn*. Riyâd: 44660, 13.
- Ebu'l-Berekât es-Süveydî, Abdullah b. Hüseyin b. Mer'î b. Nâsirüddin. *Esmâü Ehli Bedir*. Konya: Yazma Eserler Bölge Müdürlüğü, BY00006340/1.

- Ebu'l-Berekât es-Süveydî, Abdullah b. Hüseyin b. Merî b. Nâsır el-Bağdâdî. *en-Nefhâtü'l-miskiyye fi'r-rihleti'l-Mekkiyye*. Abu Dabi: el-Mecme'u's-Sekâfî, 1424.
- Halebî, Ebû'l-Ferec Nûrüddîn Alî b. Burhâniddîn İbrâhîm b. Ahmed el-. *es-Sîretü'l-Halebiyye*. Beyrût: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 2. Basım, 1427.
- İbn Ebû Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed el-Absî el-Kûfî. *el-Musannef*. Riyâd: Dâru Kenûz İşbiliyye, 1436.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd. *Cevâmi'u's-sîre*. thk. İhsan Abbas. Beyrût: Dâru'l-Ma'ârif, 1900.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî. *es-Sikât*. Haydarâbâd, 1393/1973.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdülmelik. *es-Sîretu'n-Nebeviyye*. thk. Mustafa es-Saka vd. Beyrût: Şirketü Mektebe ve Matbaa Mustafa el-Bânî el-Halebî, 2. Basım, 1375/1955.
- İbn İshâk, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yesâr b. Hıyâr el-Muttalibî el-Kureşî el-Medenî. *Sîretü İbn İshâk*. thk. Süheyl Zekkar. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1398/1978.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd. *es-Sünen*. thk. İsmâ Mûsâ Hâdî. Suudi Arabistan: Dâru's-Sadîk, 1435/2014.
- İbn Sa'd, Ebû 'Abdullâh Muhammed b. Sa'd b. Menî'. *et-Tabakâtü'l-kübrâ*. thk. Muhammed Abdulkadir Ata. Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1410/1990.
- İbn Seyyidünnâs, Ebû'l-Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Ya'merî. *Uyûnü'l-eser fi fûnüni'l-meğâzî ve's-şemâ'il ve's-siyer*. Beyrût: Dâru'l-Kalem, 1414/1993.
- İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Ferec Cemâleddin Abdurrahman b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî et-Temîmî. *Telkîhu fûhûmi ehli'l-eser fi'uyûni't-târîh ve's-siyer*. Beyrût: Şirketü Dâru'l-Erkam b. Ebi'l-Erkam, 1997.
- İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed. *el-Muntazam fi târîhi'l-mülûk ve'l-ümem*. Beyrût: Darü'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1992.
- Kâdir, Zâhir Ahmed. "Esmâü's-Sahâbeti'l-Bedriyyîn (r.anhum) Abdüllatîf b. Muhammed ed-Dımaşkî eş-Şâmî". *Mecelletü İklîl* 1/2 (ts.), 21-75.
- Keskin, Yusuf Ziya. "Şemâil ve Delâilü'n-Nübüvve Eserleri". *İslâm ve Yorum III: Din, Bilim ve Medeniyet (Prof. Dr. Fuat Sezgin Anısına)* I (2019), 351-371.
- Kılıç, Ünal- Kelkit, Cafer. *Ashâb-ı Bedir'in İsimleri ve Fazileti*. Malatya: Nasihat Yayınları, 2017.
- Muhammed el-Medenî, Muhammed b. Mahmûd b. Sâlih. *Esmâü Ehl-i Bedir*. Atıf Efendi 01737, 81.
- Muhammed el-Medenî, Muhammed b. Mahmûd b. Sâlih. *Esmâü Ehl-i Bedir*. çev: Hakan Temir-Elif Temir, Konya: Kitap Dünyası, 2023.
- Mukâtil b. Süleymân, Ebû'l-Hasen Beşîr el-Ezdî el-Belhî. *et-Tefsîrü'l-kebîr*. thk. Abdullah Mahmûd Şahâte. Beyrût: Dâru İhyai't-Turâs el-Arabî, 1423.
- Nevevî, Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *el-Minhâc fi şerhi Sahîhi Müslim b. Haccâc*. Beyrût: Dâru İhyâu'l-Kütübü'l-Arabiyye, 1392.
- Özdemir, Mehmet Nadir. *Ganimet Hz.Peygamber Dönemi Uygulamaları*. Siyer Yayınları, 2024.
- Özdemir, Mehmet Nadir, "Kastamonu Meclis İdaresi İkinci Baş Katibi Hafız Ali Rıza'nın 'Esmâ-u Ashâbı Bedir' İsimli Eseri Hakkında Bir Değerlendirme", *III. Uluslararası Şeyh Şa'bân-ı Velî Sempozyumu* 2016, 325-332.
- Rûmî, İbrahim Hanif b. Mustafa. *Esmâü Ehli Bedir*. thk. Cemîl Abdullah Uveyde, 1431/2010.

- Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *Târîhu'l-hulefâ*. thk. Hamdî Demirdâş. Riyâd: Mektebetu Nizar Mustafa el-Baz, 1425.
- Temir, Hakan, "Manzum Ehl-i Bedir Eserleri ve Abdullah el-Ayyâşî'nin Literatürdeki Yeri", *Hadis ve Siyer Araştırmaları*, 10/1 (2024): 39-64.
- Vâhidî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ahmed b. Muhammed en-Nîsâbü'rî. *el-Vecîz fî tefsîri'l-kitâbi'l-'azîz*. thk. Safvân Adnân Dâvûdî. Beyrût: Dâru'l-Kalem, 1415.
- Vâkîdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkîd. *Kitâbü'l-Megâzî*. Beyrût: Dâru'l-A'lemî, 3. Basım, 1409/1989.
- Ziriklî, Hayreddin b. Mahmûd. *el-'Alâm*. Beyrût: Dâru'l-İlmi'l-Melâyîn, 2002.